

UDC | УДК : 343.9:316.334.4

Анотація: У роботі розглянуто місце кримінології в системі наукових знань. За допомогою прийомів формальної логіки визначено предмет кримінології, до якого входять закономірності виникнення, існування і розвитку злочинності як суспільного явища, що складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу. Пропонується точка зору, згідно з якою кримінологія не є самостійною наукою, а розглядається як складова соціології. Розкрито співвідношення кримінології і соціології, сутність якого полягає в тому, що кримінологія вивчає окремий різновид суспільних відносин у рамках соціологічної науки. Запропоновано більш точну назву для кримінологічної науки – соціологія злочинності. Зроблено висновок про необхідність системного підходу до вирішення проблеми боротьби зі злочинністю, і в першу чергу – шляхом ліквідації негативних суспільних явищ.

Ключові слова: кримінологія; предмет кримінології; соціологія; злочинність; суспільство.

CRIMINOLOGY AS A CONSTITUENT ELEMENT OF SOCIOLOGY

LARKIN M. A., ARTYOMOV E. A.

1 – Candidate of Legal Sciences, Zaporizhzhya National University

2 – student, Zaporizhzhya National University

Abstract

This article examines the place of Criminology in the system of scientific knowledge. Using the formal logic techniques the subject of Criminology is defined; it includes patterns of occurrence, existence and development of delinquency (criminality) as a social phenomenon that consists of a plurality of offenses specified by criminal statutes and committed in a particular area in certain time period.

Authors propose the point of view, according to which Criminology is not an independent science but should be considered as a constituent element of Sociology. Having regard to the ratio of Criminology and Sociology, the essence of which is that criminology studies special kind of social relations within the framework of social science, it is pointed out that more accurate name for the criminology is "sociology of criminality". Authors conclude that the systematic approach for solving the problem of crime prevention is needed, first of all by eliminating negative social phenomena.

Keywords: criminology; the subject of criminology; sociology; criminality; society.

КРИМІНОЛОГІЯ ЯК ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ СОЦІОЛОГІЇ

М. О. ЛАРКІН

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права та правосуддя,
Запорізький національний університет

Є. О. АРТЬОМОВ

студент, Запорізький національний університет

✉ зв'язок з авторами: malark777@mail.ru

Не дивлячись на певну усталеність теоретичних основ кримінологічної науки, не втрачають своєї актуальності питання щодо визначення предмета кримінології та її місця в системі наукових знань. І тут не можна не погодитися з думкою Ю.М. Антоняна, що «питання про предмет кримінології, як і будь-якої іншої науки, має важливе значення перш за все тому, що науки розрізняються саме предметами... Якщо в науки немає свого предмета – це не наука...» [1, с. 13].

Вже більше століття не вчухають дискусії щодо предмета кримінології та її місця в системі суспільних та правових наук. Цій проблематиці присвятили свої праці такі відомі вчені-правники, як Ю. М. Антонян, Г. І. Волков, Я. І. Гилянський, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. М. Кудрявцев, В. В. Лунєєв, П. П. Михайленко, І. К. Туркевич та ін.

Мета статті – обґрунтування доцільності розгляду кримінології як окремої частини соціології. Вважаємо, що кримінологія не є самостійною галуззю наукових знань, а являє собою розділ соціології, оскільки питання злочинності не можуть розглядатись окремо від інших суспільних явищ, бути штучно відокремленими від загальних закономірностей розвитку та існування суспільства. Наслідком такого підходу має бути зміна парадигми боротьби зі злочинністю, а саме перехід від намагань безпосередньо боротися зі злочинністю до послідовного, заснованого на засадах соціології та психології, вирішення проблем людини і суспільства, які обумовлюють існування злочинності.

КРИМИНОЛОГИЯ КАК ОТДЕЛЬНЫЙ РАЗДЕЛ СОЦИОЛОГИИ

ЛАРКИН М. А., АРТЁМОВ Е. А.

1 – кандидат юридических наук, Запорожский национальный университет

2 – студент, Запорожский национальный университет

Аннотация: В работе рассмотрено место криминологии в системе научных знаний. Посредством приёмов формальной логики определён предмет криминологии – закономерности возникновения, существования и развития преступности как общественного явления, состоящего из совокупности определённых уголовным законом деяний, совершённых на той или иной территории в определённый период времени. Рассматривается точка зрения, в соответствии с которой криминология не является самостоятельной наукой, а представляет собой составляющую социологии. Раскрыто соотношение криминологии и социологии, которое заключается в том, что криминология изучает отдельный вид общественных отношений в рамках науки об обществе. Предложено иное название криминологической науки – социология преступности. Авторы пришли к выводу о необходимости применения системного подхода к решению проблемы борьбы с преступностью, и в первую очередь – путем ликвидации негативных общественных явлений.

Ключевые слова: криминология; предмет криминологии; социология; преступность; общество.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

У зв'язку з поставленою метою необхідним є отримання відповіді на такі питання:

- 1) які закономірності вивчає криминологія?
- 2) чи вивчаються ці закономірності соціологією і яким чином у зв'язку з цим співвідносяться між собою предмет криминології і предмет соціології?

Відповідаючи на перше з поставлених питань, вважаємо за необхідне звернути увагу на два аспекти, які дозволять визначити предмет криминології: мету існування криминології та суспільні відносини, які вона вивчає.

Метою криминології є вироблення науково-обґрунтованих підходів для попередження злочинності і призначення адекватних покарань за вчинені злочини [2, с. 10].

Щодо суспільних відносин, то в науці існують різні підходи до визначення кола суспільних відносин, які вивчає криминологія.

Так, під предметом криминології розуміють:

- 1) злочинність як соціальне явище; особа злочинця; причини і умови виникнення злочинності; шляхи та засоби запобігання і протидії їй;
- 2) закономірності, закони, принципи, властивості, прояви суспільних явищ, пов'язаних зі злочинністю, причинами і умовами виникнення злочинності, місцем і роллю особи злочинця в системі суспільних відносин, а також із вирішенням завдань щодо профілактики правопорушень [2, с. 10–13];
- 3) злочинність; окремі злочини як конкретні прояви злочинності; особистість злочинця; фактори злочинності, причини і умови окремих злочинів; запобігання злочинності й окремим злочинам [3, с. 7];
- 4) злочинність, причини та умови злочинності, шляхи і засоби її попередження, а також особа злочинця [4, с. 7].

Виходячи з наведеного, є зрозумілим, що предмет криминології тим чи іншим чином пов'язаний із поняттям злочинності, у зв'язку з чим без розкриття змісту цього поняття встановлення змісту предмета криминології є неможливим.

Тому вкрай важливим є звернутися до логіки.

Ф. Ніцше писав: «Звідки в голові людини виникла логіка? Звісно з царини нелогічного, яка спочатку займала, ймовірно, великі простори. Але незлічена кількість живих істот, які міркували інакше, ніж ми зараз, загинула: завжди могло знайтися ще що-небудь більш істинне!» [5, с. 146].

У формальній логіці під змістом поняття розуміється сукупність ознак, які виділяють предмет як окреме поняття з-поміж родових понять логічного класу [6, с. 14]. Зазначеним ознакам притаманна суттєвість, тобто кожна з них є необхідною, а всі разом достатні для того, щоб відрізнити даний предмет від будь-якого іншого.

Таким чином, формальна логіка вимагає від особи, яка визначає зміст поняття, встановити родовий клас, до якого належить предмет, та визначити особливості, які відокремлюють конкретний предмет від інших предметів цього класу. Наприклад, визначаючи зміст поняття вікна, слід визначити родовий клас, до якого належить поняття – отвір у стіні, після чого встановити ознаки, які виокремлюють це поняття від інших понять класу, наприклад – призначений для освітлення приміщення і закритий прозорим склом. Таким чином, вікно – це закритий прозорим склом отвір у стіні, призначений для освітлення приміщення.

Найближчим до зазначених вимог є визначення злочинності, яке дав О.М. Литвак, вказавши, що злочинність являє собою відносно масове явище кожного суспільства, що складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу [7, с. 9].

Водночас ознака щодо відносної масовості є неточною, необов'язковою та не дає можливості чітко виокремити злочинність від інших соціальних явищ, оскільки всі вони є відносно масовими, залежно від предмета порівняння. Унаслідок цього дана ознака має бути виключена з визначення поняття злочинності як така, що не є логічно обумовленою.

Таким чином, під злочинністю слід розуміти суспільне явище, яке складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу.

Виходячи з наведеного поняття злочинності, уявлення про те, що є предметом будь-якої науки, а також з урахуванням наведених вище вимог до визначення змісту цього поняття, слід надати наступну відповідь на перше з поставлених питань: предмет кримінології становлять закономірності виникнення і розвитку злочинності як суспільного явища, що складається з сукупності окреслених

кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу.

Окремо слід відмітити, що вказане вище визначення, як і визначення О.М. Литвака, вказує, що кримінальний закон, окреслюючи, які саме вчинки є злочинами, фактично встановлює зміст предмета кримінології, а не входить до нього. У зв'язку з цим відсутні підстави для визнання кримінального права так би мовити «складовою» кримінології. Кримінальне право лише продукує предмет вивчення кримінології.

Крім того, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що предметом правових наук завжди виступає право як регулятор суспільних відносин (діюче право, право, що діяло, або ж право, яке має діяти в майбутньому). Кримінологія не вивчає правове регулювання, не досліджує зміст законодавства, а лише може, у межах свого предмета, вказувати, яким чином те чи інше законодавство впливає на стан злочинності в суспільстві. Іншими словами, кримінологія вивчає не право, а результат його дії.

На підставі викладеного можна дійти висновку: оскільки кримінологія вивчає злочинність як одне з суспільних явищ і оскільки кримінальне право не входить до предмета кримінології, вона є не правовою, а суспільно-правовою наукою.

Другим питанням, відповідь на яке надасть змогу встановити, чи є кримінологія самостійною наукою або ж вона є розділом соціології, постає питання співвідношення предмета кримінології і соціології.

Перш ніж встановити вказане вище співвідношення, слід з'ясувати, що саме є предметом соціології.

У соціологічній науці відсутня єдина думка відносно цього питання.

Так, до предмета соціології різні науковці відносять:

- 1) соціальні факти;
- 2) суспільство як цілісну соціальну систему, її підсистеми та окремі елементи;
- 3) закони функціонування і розвитку соціальних систем, прояв таких законів у діяльності великих і малих соціальних груп, а також окремих людей;

4) об'єктивні закони матеріального виробництва і їх вплив на соціальну, політичну і духовну сфери суспільного життя [8, с. 8–12].

На нашу думку, найбільш повним і точним є твердження про те, що соціологія вивчає суспільство як соціальну систему в цілому, функціонування і розвиток цієї системи у взаємозв'язку її складових елементів: індивідів, соціальних спільнот та соціальних інститутів [9]. Тобто соціологія вивчає будь-які взаємовідносини між суспільством, індивідом, соціальними інститутами тощо.

Вирішуючи ж питання про співвідношення предмета соціології і кримінології, слід встановити, які вимоги висуває формальна логіка, як наука про мислення, до встановлення співвідношення предметів наук. Іншими словами, якими інструментами оперує формальна логіка для надання відповіді на питання: як співвідносяться між собою два поняття.

Формальна логіка вказує, що за характером ознак і відношень, які відображаються в поняттях, вони поділяються на порівнювані і непорівнювані. Порівнювані поняття у своєму змісті і обсязі мають дещо спільне.

Під змістом поняття належить розуміти сукупність суттєвих і загальних ознак, які в ньому містяться. Обсяг поняття означає множину, клас предметів, кожен з яких є носієм ознак, що становлять зміст поняття.

Порівнювані поняття бувають сумісні й несумісні. У сумісних поняттях обсяг цілком або частково збігається, а зміст – різний. У несумісних поняттях обсяг не збігається. Між сумісними поняттями є три види відношень: тотожності, перехрещення, підпорядкування [6, с. 17].

Нагадаємо, що кримінологія вивчає суспільне явище – злочинність, а соціологія вивчає соціальну систему як сукупність елементів і взаємозв'язків між ними. Оскільки як соціологія, так і кримінологія вивчають відносини між індивідом, групою індивідів та суспільством у цілому, слід дійти висновку про порівнянність і сумісність цих понять.

Вирішуючи ж питання про їх співвідношення, слід виходити з того, що у відносинах підпорядкування знаходяться поняття, обсяг одного з яких повністю входить до обсягу іншого.

Як видно з наведених вище визначень, соціологія вивчає всі елементи системи суспільства і будь-які взаємозв'язки між ними – це є обсягом поняття предмета соціології. У той же час кримінологія вивчає лише ті елементи суспільства і взаємовідносини між ними, які пов'язані зі вчиненням злочинів (які є взаємодією між індивідом, групою індивідів та суспільством у цілому).

Тобто кримінологія вивчає лише один із видів зв'язків між елементами системи суспільства, у той час як соціологія вивчає всі без виключення форми і види таких суспільних зв'язків, включаючи й ті, які вивчає кримінологія. Враховуючи наведене, слід вважати, що зміст понять «предмет соціології» і «предмет кримінології» – різний, а обсяг частково збігається, при цьому обсяг останнього повністю входить до обсягу першого.

Таким чином, соціологія і кримінологія, за ознакою предмета, знаходяться в логічних відносинах підпорядкування, у зв'язку з чим кримінологія є структурним елементом соціології, вивчаючи окремий розділ у межах загальної науки про суспільство. Через це доцільним є зміна назви з «кримінологія» на «соціологія злочинності».

На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

- 1) предмет кримінології становлять закономірності виникнення, існування і розвитку злочинності як суспільного явища, що складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу;
- 2) соціологія і кримінологія, за ознакою предмета, знаходяться в логічних відносинах підпорядкування, а кримінологія є структурним елементом соціології, вивчаючи окремий розділ у межах загальної науки про суспільство;
- 3) більш точною назвою розділу соціології, який вивчає злочинність, є не кримінологія, а соціологія злочинності;
- 4) для розроблення більш ефективних заходів, спрямованих на подолання злочинності, слід замінити підхід до вивчення кримінології, як окремої науки, на вивчення кримінології як елемента соціології в тісному зв'язку з її іншими елементами, що дозволить виробити системний підхід для подолання злочинних проявів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции / Ю.М. Антонян. – М. : Логос, 2004. – 448 с.
2. Иванов Ю.Ф. Криминологія : навчальний посібник / Ю.Ф. Иванов, О.М. Джужа. – К. : Вид-во Паливода А.В., 2006. – 264 с.
3. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
4. Курило В.І. Криминологія: Загальна частина. Курс лекцій : навчальний посібник / В.І. Курило, О.Є. Михайлов, О.С. Яра. – К. : Кондор, 2006. – 192 с.
5. Ницше Ф. Веселая наука / Фридрих Ницше; [пер. с нем. М. Кореновой, С. Степанова, В. Топорова]. – СПб : Издательская Группа «Азбука-классика», 2010. – 352 с.
6. Проценко М. Г. Логіка / М. Г. Проценко. – Суми : Просвіта. – 2009. – 252 с.
7. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика / О.М. Литвак. – К. : Україна, 1997. – 168 с.
8. Социология : учебник для вузов / [В. Н. Лавриненко, Н. А. Нартов, О. А. Шабанова, Г. С. Лукашова] ; под ред. проф. В.Н. Лавриненко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 407 с.
9. Дворецька Г. В. Соціологія [Електронний ресурс] / Г.В. Дворецька. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-67.html>